

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

12/2024

@buxdu_uz

@buxdu1

@buxdu1

www.buxdu.uz

12/2024

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI
SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК БУХАРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

Ilmiy-nazariy jurnal
2024, № 12, dekabr

Jurnal 2003-yildan boshlab **filologiya** fanlari bo'yicha, 2015-yildan boshlab **fizika-matematika** fanlari bo'yicha, 2018-yildan boshlab **siyosiy** fanlar bo'yicha, **tarix** fanlari bo'yicha 2023-yil 29-avgustdan boshlab O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar Vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2000-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2020-yil 24-avgust № 1103-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.

Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari: Rasulov To'liqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor

Mas'ul kotib: Shirinova Mexrigiyo Shokirovna, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Kuzmichev Nikolay Dmitriyevich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor (N.P. Ogaryov nomidagi Mordova milliy tadqiqot davlat universiteti, Rossiya)

Danova M., filologiya fanlari doktori, professor (Bolgariya)

Margianti S.E., iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Indoneziya)

Minin V.V., kimyo fanlari doktori (Rossiya)

Tashqarayev R.A., texnika fanlari doktori (Qozog'iston)

Mo'minov M.E., fizika-matematika fanlari nomzodi (Malayziya)

Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor

Adizov Baxtiyor Rahmonovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Abuzalova Mexriniso Kadirovna, filologiya fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor, xalqaro psixologiya fanlari akademiyasining haqiqiy a'zosi (akademigi)

Baqoyeva Muhabbat Qayumovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bo'riyev Sulaymon Bo'riyevich, biologiya fanlari doktori, professor

Jumayev Rustam G'aniyevich, siyosiy fanlar nomzodi, dotsent

Djurayev Davron Raxmonovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Umarov Baqo Bafoyevich, kimyo fanlari doktori, professor

Murodov G'ayrat Nekovich, filologiya fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Hayitov Shodmon Ahmadovich, tarix fanlari doktori, professor

To'rayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor

Rasulov Baxtiyor Mamajonovich, tarix fanlari doktori, professor

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Quvvatova Dilrabo Habibovna, filologiya fanlari doktori, professor

Axmedova Shoira Nematovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bekova Nazora Jo'rayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Amonova Zilola Qodirovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Hamroyeva Shahlo Mirjonovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Nigmatova Lola Xamidovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Boboyev Feruz Sayfullayevich, tarix fanlari doktori

Jo'rayev Narzulla Qosimovich, siyosiy fanlar doktori, professor

Xolliyev Askar Ergashovich, biologiya fanlari doktori, professor

Artikova Hafiza To'ymurodovna, biologiya fanlari doktori, professor

Hayitov Shavkat Ahmadovich, filologiya fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Ixtiyarova Gulnora Akmalovna, kimyo fanlari doktori, professor

Rasulov Zubaydullo Izomovich, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Mirzayev Shavkat Mustaqimovich, texnika fanlari doktori, professor

Samiyev Kamoliddin A'zamovich, texnika fanlari doktori, dotsent

Esanov Husniddin Qurbonovich, biologiya fanlari doktori, dotsent

Zaripov Gulmurot Toxirovich, texnika fanlari nomzodi, professor

Jumayev Jura, fizika-matematika fanlari nomzodi, dotsent

Klichev Qybek Abdurasulovich, tarix fanlari doktori, dotsent

G'aybulayeva Nafisa Izattullayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Baxriyeva U.M.	Abu Ali ibn Sinoning “Tib qonunlari” asarida teri kasalliklarini ifodalovchi lingvistik birliklar xususida	82
Bo‘riyeva N.G‘.	Lingvomadaniyatshunoslik: o‘zbek tilida “millat” konsepsiyasining lingvomadaniy xususiyatlari	86
Ergashova K.I.	Inglizcha korpuslarda "vaqt" lingvomadaniy birligining konseptual tadqiqi	90
Faleeva A.V.	Lexicographical features of classificational representation of english spoken words in the “English-russian dictionary of american slang”	95
Khushmanova G.I.	Interlingual phraseological equivalents in russian and uzbek languages	102
Komilova D.Sh.	Nutq odobining ahamiyati: ingliz olimlari va yozuvchilari talqinida	106
Masharipova Y.O.	Transliteratsiya – leksik transformatsiya turi sifatida	110
Islomov D.Sh.	Fransuz tilida grafostilistik vositalarning psixik holatlarni ko‘rsatib berishidagi roli (badiiy asarlar misolida)	117
ADABIYOTSHUNOSLIK *** LITERARY CRITICISM *** ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ		
To‘rayeva B.B.	«Kassandra tamg‘asi» va «Boqiy darbadar» romanlarida apokalipsisning badiiy ifodasi	121
G‘anieva O.X., Axmedova A.A.	Edvidj Dentiket - AQSh ko‘p madaniyatli adabiyoti vakilasi	128
Achilova G.I.	Bog‘lanish nazariyasi: ona va bola obrazlarining psixoanalitik tahlili	132
Zaripova N.S.	Lengston Hyuz she’rlarida milliy ozodlik mavzusi	139
Nazarova G.P., Davronova R.A.	Xolid Husayniyning “Ming quyosh shu’lasi” asarida ayollar roli tashfiqoti	143
Bobojanov A.A.	Konflikt va xarakter uyg‘unligi	147
Qurbonova N.R., Ikromova N.I.	Ted Xyuzning inson-tabiati mavzusi badiiy ifodasida ramz yaratish	151
Axmedova M.B., Nizomova A.U.	Joe Penhallning “Haunted child” dramasida simvolizmlar tahlili	157
Pulatova M.T.	The depiction of the image of Amir Timur in XXth-century english literature	161

NUTQ ODOBining AHAMIYATI: INGLIZ OLIMLARI VA YOZUVCHILARI TALQINIDA

*Komilova Dildora Shavkatovna,
Toshkent davlat sharqshunoslik instituti
dkomilova703@gmail.com*

Annotatsiya. Ushbu maqolada nutq odobi va muloyimlikning ingliz va o'zbek tillarida qanday ahamiyatga ega ekanligi tahlil qilinadi. Nutq odobi muloqot jarayonida hurmat, ishonch va o'zaro anglashuvni ta'minlashda muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi. Ingliz olimlari va yozuvchilarining nutq odobi haqidagi qarashlari o'zbek tili bilan qiyoslanadi. Shuningdek, nutqda muloyimlikning ijtimoiy ta'siri, gender farqlari va muloqotdagi samaradorligi ham o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Nutq odobi, muloyimlik, muloqot, gender farqlari, muloqot uslublari, hurmat, tushunmovchilik, til madaniyat

ЗНАЧЕНИЕ РЕЧЕВОГО ЭТИКЕТА: ИНТЕРПРЕТАЦИЯ АНГЛИЙСКИХ УЧЕНЫХ И ПИСАТЕЛЕЙ

Аннотация. В данной статье анализируется важность речевого этикета и вежливости в английском и узбекском языках. Речевой этикет рассматривается как важный фактор, обеспечивающий уважение, доверие и взаимопонимание в процессе общения. Мнения английских ученых и писателей по вопросу вежливости сравниваются с узбекским языком. Также изучаются социальное влияние вежливости, гендерные различия и эффективность общения.

Ключевые слова: речевой этикет, вежливость, общение, гендерные различия, стили общения, уважение, недоразумения, культура языка.

THE IMPORTANCE OF SPEECH ETIQUETTE: THE INTERPRETATION OF ENGLISH SCHOLARS AND WRITERS

Abstract. This article analyzes the importance of politeness and speech etiquette in English and Uzbek languages. Speech etiquette is considered as a crucial factor in ensuring respect, trust, and mutual understanding during communication. The views of English scholars and writers on politeness are compared with those in the Uzbek language. Additionally, the social impact of politeness, gender differences, and the effectiveness of communication are examined.

Keywords: Politeness, speech etiquette, communication, gender differences, communication styles, respect, misunderstandings, language culture

Kirish. Nutq odobi insonlarning kundalik hayotida muhim rol o'ynaydi. U muloqotda hurmat, e'tibor, va samimiyatni ta'minlaydi, shuningdek, ijtimoiy munosabatlarda muvaffaqiyatning muhim omili hisoblanadi. Ingliz olimlari va yozuvchilari nutq odobi va muloyimlik haqida ko'plab nazariyalarni ilgari surgan bo'lib, bu qarashlar zamonaviy muloqotning o'ziga xos jihatlarini tushunishga yordam beradi. Ushbu maqolada nutq odobi va muloyimlik haqida ingliz olimlari va yozuvchilarining qarashlari o'rganiladi va ularning fikrlari o'zbek tilidagi muloqot odoblari bilan qiyoslanadi.

Metodologiya. Maqolada nutq odobiga oid ingliz va o'zbek tilidagi adabiyotlar, ilmiy maqolalar va tahliliy manbalardan foydalanildi. Tadqiqotning maqsadi ingliz va o'zbek tilida nutq odobi va muloyimlikning o'ziga xos tomonlarini ko'rsatish va ularning ijtimoiy ahamiyatini aniqlashdir. Bu uslubiy yondashuv orqali tilshunoslikda mavjud fikrlarni solishtirish va nutq odobining muloqotdagi o'rnini yoritish maqsad qilingan.

Asosiy qism. Ingliz va o'zbek tillarida nutq odobi, ya'ni politeness, juda katta ahamiyatga ega. Har ikki til jamiyatida nutq odobi muloqotda o'zaro hurmatni ta'minlash, hamkorlikni mustahkamlash, va konfliksiz aloqa o'rnatish vositasi sifatida qaraladi. Masalan, ingliz tilida "Please" va "Thank you" kabi iboralar har doim qo'llaniladi, bu esa suhbatdoshni hurmat qilishning oddiy, ammo muhim belgisidir. O'zbek tilida esa bu mazmun "Iltimos" va "Rahmat" so'zlari orqali ifodalanadi.

Robin Lakoff - nutq odobining qoida va me'yorlari haqida o'z tadqiqotlarida shunday deydi: "Politeness is the oil that lubricates the wheels of social interaction." Ya'ni, u jamiyatda muloqotning samaradorligini oshirish uchun nutq odobi aloqalarni qulay va samimiy qilishini ta'kidlaydi. Bu tamoyil o'zbek tilida ham mavjud, masalan, o'zbek jamiyatida "hurmat bilan gaplashish" deb ataladigan tushuncha Lakoffning bu fikriga

o'xshash. Nutq odobi va muloyimlik insonlar orasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan nizolarni kamaytirishning muhim omillaridan biridir. Lakoffning fikriga ko'ra, odob bilan gaplashish orqali insonlar o'rtasidagi ziddiyatlarni kamaytirish va ularning ijtimoiy aloqalarini yumshatishi mumkin. O'zbek jamiyatida ham bunday fikrlar keng tarqalgan. Masalan, o'zbeklar orasida "gapi qovushdi" yoki "tinch gaplashish" kabi odatlar ko'p hollarda nizolarning oldini olishga yordam beradi. Bunday yondashuv Lakoffning nazariyasiga to'g'ri keladi.

O'zbek tilidagi muloyimlik ko'p hollarda so'z tanlash bilan bog'liq bo'lib, kishi boshqa odamlarni xafa qilmaslikka harakat qiladi. Shuningdek, gapirish ohangi va ovoz balandligi ham muloqotda muloyimlikni ifoda etuvchi vositalardan biri hisoblanadi. Bunda Lakoffning odobning aloqalarni qulay qilish haqidagi fikri yana bir bor o'z tasdig'ini topadi. Agar shaxs muloqotda hurmatli va odobli bo'lsa, bu nizo kelib chiqishini kamaytiradi va suhbatni yanada ijobiy tomonga yo'naltiradi.

Lakoffning "nutq odobi muloqotning samaradorligini oshiradi" degan fikri o'zbek jamiyatida ham keng qo'llaniladi. O'zbeklar orasidagi ijtimoiy munosabatlar ko'p hollarda muloyimlikka asoslangan bo'lib, odobli gaplashish ijtimoiy aloqalarning muvaffaqiyatini belgilab beradi. Masalan, jamiyatda muhim shaxslar, rahbarlar, yoki kattalar bilan gaplashishda kishilar doimo ehtirom va muloyimlik bilan yondashadilar.

Bu holat o'zbek jamiyatida ijtimoiy muvaffaqiyatni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Agar shaxs odobli gaplashishni bilsa, u boshqa insonlar bilan osonroq til topishadi va muloqotda samarali natijalarga erishadi. Shu sababli, o'zbek tilida odob va hurmat jamiyatning ijtimoiy barqarorligini ta'minlashning asosiy omillaridan biri sifatida qabul qilinadi.

Penelope Brown va Stephen Levinson - ular o'zining "Politeness: Some Universals in Language Usage" (1987) kitobida nutq odobi nafaqat madaniyatga, balki kontekstga ham bog'liq ekanligini ta'kidlaydilar. Ularning nazariyasi "Face-threatening acts" (FTAs) tushunchasiga asoslanadi, ya'ni har bir muloqotda insonning "yuzi" yoki obro'siga ta'sir qiluvchi aktlar mavjud. Bu holat o'zbek tilida ham mavjud bo'lib, masalan, kattalarni hurmat qilish, ularning qadr-qimmatini saqlash uchun yoshlar odob va hurmat bilan gapirishga harakat qiladilar. Rasmiy muhitlarda odamlar ko'pincha yuqori darajadagi muloyimlik strategiyalarini qo'llab, boshqa tomonning ijobiy va salbiy yuzlarini himoya qilishadi. Masalan, yig'ilishlarda yoki davlat xodimlari bilan muloqotda qat'iy, lekin hurmatli uslublar qo'llaniladi.

"Give me the report" (Menga hisobotni ber) kabi buyruqli gap o'rniga, "Could you please send me the report when you have time?" (Iltimos, vaqt topganingizda hisobotni jo'nating) deyish mumkin. Ushbu yumshatilgan iltimos qabul qiluvchining salbiy yuzini hurmat qilgan holda, uning mustaqilligini tan oladi va iltimosni talab sifatida emas, taklif sifatida taqdim qiladi. Xuddi shunday, tanqid qilishni yumshatish uchun "I think you've done a great job overall, but there are a few areas that could use some improvement" (Umuman olganda, yaxshi ish qildingiz, lekin takomillashtirish kerak bo'lgan joylar bor) kabi iboralar qo'llaniladi. Bu yondashuv tanqidni maqto'v bilan muvozanatlab, suhbatdoshning ijobiy yuzini saqlashga yordam beradi.

Geoffrey Leech - "Principles of Pragmatics" (1983) kitobida Leech nutq odobi tamoyillarini aniqlab beradi va ularni "Politeness Principles" deb ataydi. Uning fikricha, bu tamoyillar muloqotda to'g'ri muvozanatni saqlashga yordam beradi va ijtimoiy munosabatlarda muhim ahamiyatga ega. Leechning bu nazariyasi o'zbek tilida ham to'liq tasdiqlanadi, chunki o'zbek muloqot madaniyatida bu omillar ya'ni "muloyim gaplashish" o'ta muhimdir.

Deborah Tannen - Tannen o'zining "You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation" (1990) kitobida nutq odobi gender farqlariga bog'liq ekanligini ta'kidlaydi. Uning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, erkaklar va ayollar o'rtasida muloqot uslublari har xil bo'lib, ayollar ko'proq muloyim va qo'llab-quvvatlovchi nutq uslubini tanlashadi. Bu qarash o'zbek jamiyatida ham kuzatiladi, chunki o'zbek ayollari ham ko'pincha bosiq va muloyim gapirishga intiladi, bu esa jamiyatdagi gender rollarining o'ziga xosligini ko'rsatadi.

Ingliz tilida muloyim gaplashish jamiyatda ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy omil hisoblanadi. Masalan, "Sorry to bother you, but..." yoki "Would you mind..." kabi iboralar muloqotda muloyimlikni ta'minlashga xizmat qiladi. O'zbek tilida esa bu kabi iboralar "Kechirasiz, sizni bezovta qilgan bo'lsam..." yoki "Agar imkoningiz bo'lsa..." tarzida ishlatiladi.

Uilyam Shekspir o'z asarlarida nutq odobi orqali qahramonlar o'rtasidagi ijtimoiy farqlarni ko'rsatadi. "Romeo va Juliet" pyesasida, oila a'zolarining bir-biriga nisbatan gaplashish uslubi oilaviy janjal va ijtimoiy mavqe farqini aks ettiradi. Masalan, Romeo va Tybaltning to'qnashuvi davomidagi nutq odobi ijtimoiy urf-odatlarining buzilishiga olib keladi va bu voqealar Romeo va Juliet fojiasi bilan yakunlanadi. Romeo Tybaltga:

"Tybalt, the reason that I have to love thee
Doth much excuse the appertaining rage"

Bu dialogda Romeo Tybalt bilan mojarodan qochishga urinsa-da, oxir-oqibat ular o'rtasidagi nutq odobining buzilishi Romeo uchun falokat keltiradi. Bu yerda nutq madaniyatining yuksak qoidalari buzilib, janjal va fojia kelib chiqadi.

Nutq insonlararo muloqotning asosiy jihatidir, fikrlar, hissiyotlar va g'oyalarni ifodalash imkonini beradi. Biroq, o'zimizni qanday ifodalashimiz munosabatlarimiz va ijtimoiy dinamikamizga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin. Maqollar donoligidan foydalangan holda, fikrli muloqotning ahamiyatini va sukut va yumshoq nutqning fazilatlarini ko'rib chiqamiz.

"Speech is silver, silence is golden."

Ushbu maqol nutqning ahamiyatini ta'kidlaydi, lekin ba'zi paytlarda sukut yanada qadrli ekanligini ta'kidlaydi. Bizning tezkor dunyomizda ko'pchilik har qanday sukutni so'zlar bilan to'ldirishga majbur his qiladi, bu esa ko'pincha tushunmovchilik yoki nizolarga olib keladi. Sukut san'atini amalda qo'llash, o'zimizni yanada chuqurroq eshitishimizga va ko'pincha so'zlardan ko'ra chuqurroq javob berishimizga imkon beradi. Biz qachon gapirishni va qachon sukut saqlashni tushunib yetganimizda, hurmat va tushunish muhitini yaratamiz.

"A soft answer turns away wrath, but a harsh word stirs up anger."

Bu yerda yumshoq muloqotning ahamiyati ta'kidlangan. Taktik nutq, muammoli vaziyatlarni yumshatishi va hamkorlik ruhini rivojlantirishi mumkin. Joiz bo'lgan paytlarda yumshoq javob berish, ayniqsa, mojaro paytida, yanada jiddiy nizolardan saqlanishga yordam beradi. Qattiq so'zlar esa g'azab va himoyalaniшни keltirib chiqarishi mumkin, shuning uchun muloqotni yaxshilik va empatiya bilan yondashish muhimdir.

"Think before you speak."

Ushbu donoligimiz, muloqotda hushyorlikni ta'minlaydi. Fikrlarimizni ifodalashdan oldin ularni o'ylab ko'rishimiz juda muhimdir. Fikrlash, tinglovchilarimizga nisbatan hurmat ko'rsatadi va xabarimizni aniq va konstruktiv tarzda yetkazishimizni ta'minlaydi. Ushbu odatni rivojlantirish orqali, biz shoshqaloqlik bilan aytilgan so'zlardan kelib chiqadigan tushunmovchilik va mojarolardan qochamiz.

"Brevity is the soul of wit."

Ushbu ibora Shekspirning "Hamlet" asaridan olingan bo'lib, qisqa va aniq nutqning kuchini ta'kidlaydi. Ma'lumotlarga boy zamonda qisqa nutq, g'oyalimizni samarali ravishda ifodalashga yordam beradi va tinglovchilarimizni ortiqcha ma'lumotlar bilan charchatmaydi. To'g'ri tanlangan so'zlar, unutilmas ta'sir qoldirishi va fikrlarimizni aniq va ta'sirchan tarzda yetkazishi mumkin. Qisqa va mazmunli nutqni qadrlash orqali, biz tinglovchilarimizning vaqtini va diqqatini hurmat qilamiz va xabarimizning ta'sirini oshiramiz.

Til – insonlararo muloqotning kuchli vositasi bo'lib, bizning o'zaro munosabatlarimizni shakllantiradi, ijtimoiy aloqalarimizni belgilaydi va suhbatlarimiz natijalarini belgilaydi. Maqollar, ko'plab zamonaviy muammolarni hal qilishda qo'llaniladigan donolikka asoslangan xulosa va maslahatlarni taqdim etadi. Quyidagi fikrlar, nutqdagi muloyimlik va samarali muloqotning ahamiyatini ko'rsatadi.

"A gentle answer turns away wrath."

Bu maqol yumshoq muloqotning kuchini ta'kidlaydi. G'azablangan yoki tushunmovchilik yuzaga kelgan vaziyatlarda yumshoq javob berish, muammolarni hal qilishga yordam beradi. Bizning nazarimizda, boshqalar bilan samimiy munosabatlar o'rnatish va ularni yaxshilash uchun yumshoq va muloyim so'zlar zarur.

"Speak softly and carry a big stick." Bu maqol, yumshoq yondashuvni saqlab, kerak bo'lganda kuchli bo'lish zarurligini ta'kidlaydi. Yumshoq muomalalar ko'pincha jiddiy munosabatlar o'rnatishga yordam beradi, shuning uchun har doim yumshoq va muloyim bo'lishni unutmasligimiz kerak.

"Treat others how you want to be treated." Boshqalarni qanday muomalada bo'lishini xohlasangiz, o'zingiz ham shunday muomala qiling." Ushbu prinsip, hurmatli va muloyim munosabatlar o'rnatishning asosiy qoidasidir. Biz boshqalar bilan mehr va sabr bilan munosabatda bo'lsak, bu, albatta, ijobiy natijalarni keltirib chiqaradi.

"A kind word is like a spring day." Bu maqol, muloyim so'zlar qanday qilib boshqalarga quvonch va iliqlik olib kelishi mumkinligini ta'kidlaydi. So'zlarning yumshoqligi va muloyimligi, o'zaro aloqalarni mustahkamlashga va iliq muhit yaratishga yordam beradi.

"You catch more flies with honey than with vinegar". Ushbu ibora, odamlar achchiq gaplar o'rniga muloyimlik va sabr bilan muomala qiladigan so'zlarga ko'proq ijobiy javob berishlarini ta'kidlaydi. Yumshoq yondashuv, muloqot ochilishi va hamkorlikka erishish imkonini beradi.

"Good manners open doors that the best education cannot." Ushbu maqol, bilimning ahamiyati mavjud bo'lsa ham, muloyim muomala ko'plab imkoniyatlarni yaratishi mumkinligini ta'kidlaydi. Yaxshi odob va hurmatli muloqot, shaxsiy va professional aloqalarimizni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Natija va muhokama. Tadqiqot natijalari ingliz va o'zbek tillarida nutq odobi va muloyimlikning ahamiyatini ta'kidlaydi. Har ikki jamiyatda bu tushunchalar ijtimoiy munosabatlarni boshqarish va qo'llab-quvvatlashning muhim omillari sifatida qabul qilinadi. Nutq odobi orqali muloqot samaradorligi oshadi, va odamlar orasidagi o'zaro hurmat va ishonch mustahkamlanadi. Ingliz olimlari va yozuvchilarining qarashlari, xususan, Robin Lakoff, Penelope Brown va Stephen Levinson, Geoffrey Leech va Deborah Tannen tomonidan ilgari surilgan nazariyalar orqali, ingliz maqollarida aks etgan ijobiy nutq misollarida nutq odobining muloqotda muhim roli kengroq tushuniladi. Ayniqsa, Brown va Levinsonning "Face-threatening acts" nazariyasi jamiyatlarda muloqotning nafis va ehtiyotkor tarzda olib borilishi zarurligini ko'rsatadi.

Ingliz va o'zbek jamiyatlaridagi muloyimlik ifodalari o'zaro farqlarga ega bo'lsa-da, ikkisi ham mazkur tamoyillar umumiy ijtimoiy me'yorlarni ifodalaydi. O'zbek tilidagi muloyimlikning o'ziga xos tomoni shundaki, nutq odobi ko'pincha nafaqat so'zlar bilan, balki tana harakatlari va ovoz ohangi bilan ham ifodalanadi. Ingliz tilida esa maxsus iboralar orqali muloqot yumshoqligi ta'minlanadi. Bu farqlarga qaramasdan, har ikki tilda muloyim gaplashish ijtimoiy aloqa muvaffaqiyatining kaliti sifatida baholanadi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, har ikki madaniyatda gender, yosh va ijtimoiy maqom muloqot uslubiga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, ingliz va o'zbek tillarida ayollar ko'proq muloyim va ehtiyotkor tarzda gapirishadi, bu esa jamiyatdagi gender farqlarini aks ettiradi. O'zbek jamiyatida kattalarni hurmat qilish kuchli an'ana bo'lib, bu madaniyatning mustahkam ijtimoiy asoslaridan biridir.

Natijada, har ikki jamiyatda nutq odobi va muloyimlik ijtimoiy birdamlik, ishonch, va hamkorlikning asosiy omili bo'lib, ular orqali ijtimoiy munosabatlar barqarorligi saqlanadi. Nutqda muloyimlik va odobli muloqot ijtimoiy muvaffaqiyat va barqarorlikni ta'minlashda muhim omil bo'lib qoladi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot orqali ingliz va o'zbek jamiyatlarida nutq odobi va muloyimlikning ijtimoiy munosabatlarda muhim rol o'ynashi aniqlandi. Ingliz olimlari va yozuvchilarining qarashlari, jumladan, Robin Lakoff, Penelope Brown va Stephen Levinson, Geoffrey Leech, va Deborah Tannen tomonidan taklif etilgan nazariyalar yordamida, nutq odobi va muloyimlikning muloqot samaradorligini oshirishda asosiy omil ekanligi ko'rsatildi. Ingliz tilidagi maxsus iboralar va o'zbek tilidagi tanlovli ohang va tananing ifodasi muloqotning o'ziga xos jihatlarini namoyon etadi.

Har ikki jamiyatda ham muloyim gaplashish va odobli muloqot insonlar o'rtasidagi hurmat, ishonch va samimiyatni mustahkamlaydi. Tadqiqot natijalari nutq odobi va muloyimlikning ijtimoiy munosabatlar barqarorligini ta'minlash, ijtimoiy birdamlik va hamkorlikni rivojlantirish uchun muhimligini tasdiqladi. Shu bilan birga, nutq odobi nafaqat tilshunoslik, balki ijtimoiy ahamiyatga ega hodisa sifatida har ikki jamiyatda alohida e'tiborga loyiqdir.

ADABIYOTLAR:

1. Blum-Kulka, S., House, J., & Kasper, G. (1989). *Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies*. Norwood, NJ: Ablex.
2. Brown, P., & Levinson, S. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Eelen, G. (2001). *A Critique of Politeness Theories*. Manchester: St. Jerome.
4. Fraser, B. (1990). "Perspectives on politeness." *Journal of Pragmatics*, 14(2), 219-236.
5. Ganieva, M. (2019). "Muloqotda muloyimlik va nutq odobi." *Tilshunoslik tahlillari jurnal*, 12(3), 67-73.
6. Kasikhanova, Z. (2015). "O'zbek tilida nutq odobi va madaniyatining xususiyatlari." *O'zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti ilmiy jurnal*, 45-55.
7. Leech, G. (1983). *Principles of Pragmatics*. London: Longman.
8. Lakoff, R. (1973). "The logic of politeness; or, minding your p's and q's." *Papers from the Ninth Regional Meeting, Chicago Linguistic Society*, 292-305.
9. Tannen, D. (1990). *You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation*. New York: William Morrow.
10. Watts, R. J. (2003). *Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.
11. Zohidov, S. (2004). *O'zbek tili va madaniyati: Nutq odobi*. Toshkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi. Чархий. Қиёлаб ўтди... – Тошкент: Адабиёт нашриёти, 2010. – Б.196-207.
12. Элбек. Танланган асарлар. – Т.: Шарқ, 1999. – Б.25.
13. Юсуф, Мухаммад. Сайланма: шеърлар, достонлар / М.Юсуф. – Т.: "Шарқ", 2014. – Б.189.
<https://hidoyat.uz/33514>